

posteriore explicatione quasi proprium nomen suspensere; at priore appellativè suspensere, cum dixerunt, *in quo vulpes*. Hebraicè vulpes dicuntur שְׁחָלִים *schalim*, quæ vox vix abludit à priore illa voce, nisi quod prior illa sit vox quatuor litterarum interposito ב, illà tamen suà versione indicare voluerunt locum à frequentibus vulpibus eo in loco commorantibus nomen accepisse; è quo loco fortè Samson qui è tribu Dan, uti et in eodem locus hic, suas vulpes accepit. Hæc de utrâque illà apud Septuaginta versione paucis delibanda fuere.

Circa priorem tamen illam versionem de ursis erit fortè non nemo, qui difficultatem moveat, revocetque in dubium an in Judæa ursi extiterint: nemo enim negaverit Judæam inter calidas et æstuosas regiones censi; at ursi frigidis et nive obsitis gaudent regionibus. Testis Apuleius libro 4 Milesiar. : « An ignoras hoc genus bestiarum (de urso loquitur) locos consistos, et specus roscidos, et colles frigidos, et fontes amœnos semper incubare? » Quare à frigidis regionibus sæpè à bonis auctoribus indita urso epitheta; Caledonium nominat Martialis; Britannicos ursos auctores alii in ludis Romæ datos referunt, Scythicos alii. Idem iterum qui supra Martialis :

..... Venabula condidit urso

Primus in Aretoi qui fuit arce poli.

Gregorius Agricola : « Ursos multos regiones frigida gignunt. » Et verò hoc ipsum constat ex Olai magni historia, et Hollandorum recentioribus navigationibus ad mare glaciale his in regionibus vastissimos et robustissimos, quinimò et candidissimos ursos cerni. Deinde si in Africâ monstrorum et ferarum fecundissimâ nulli sunt ursi, quod disertè affirmare ausus est Plinius libro 8, cap. 56, quomodò non sit verisimile in Palæstinâ vicinâ Africæ etiam abesse ursos? Et quanquam multi auctores antiqui contra Plinium de Africanis ursis videantur sentire, et imprimis Herodotus in Nèlponem, qui disertè asserit in Libyâ ursos esse, Martialis apud quem *Libyci ursi*, Virgilius cuius verba sunt :

Et pelle Libytidos urse.

Strabo, qui Mauris ursum pelles pro indumento attribuit, et Javenalis, qui ursos Numidicæ appellat, et ursi Numidici apud Solinum; itemque ursi illi Numidici centum ludis Circensibus dati, de quibus in romanis Annalibus relatum tradit Plinius, quorum omnium sententiâ congestas vide apud Lipsium lib. 2

Elect. cap. 4, et Petrum Crinitum libro 15 de honestâ Discipl. cap. 9; tamen cum Plinius contra horum omnium auctoritates audacter stet, vixque reperitur hoc tempore, qui in Africâ ursos esse certò ausi assere, nedum qui vidisse se affirmet, malant multi à Plinio stare; et nonnulli apud auctores, et in Annalibus illis romanis uros pro ursis reponi volunt; alii, ut Lipsius, per Libyicos et Numidicos ursos leones intelligendos esse volunt; alii denique, qui utrosque conciliare volunt, in Africâ raros et minùs præstantes ursos reperiri dicunt, et hoc Plinium voluisse. Verùm, etsi fatendum sit frigidis regionibus gaudere ursos, in isque et numerosissimos, et potentissimos, et majore corporis mole reperiri; et licet fateremur in Africâ nullos esse ursos (quod tamen que ante dicta sunt, incertum faciunt, maxime cum à plerisque contra Plinium stetur et meritò, si verum est, quod Gesnerus refert, regem Æthiopiæ in Epistolâ, quam hebraicè ad summum Pontificem scripsit, testatum esse in regno suo camelos et ursos albos reperiri), tamen universim negari non potest in calidioribus regionibus ursos reperiri, cum et Strabo libro 16, fulvos Arabiæ ursos adscribat, et ursos Persicos Ammianus Marcellinus lib. 24 commemoret. Denique de his quidquid sit, certè Judææ et Palæstinæ negari non possunt, si lib. 4 Reg. c. 17, v. 34 et seq., et 4 Reg. 2, v. 24, consulamus, ubi disertè his regionibus ursi adstruuntur.

ET AGGRAVATA EST MANUS DOMUS JOSEPH, FACTUSQUE EST EI TRIBUTARIUS, hoc est, Ephraimitæ, qui unâ ex parte Danitis erant contenti afflixerunt, oppresserunt et prævaluerunt, Amorrhæo scilicet illi, qui Danitas affligebat, à quibus etiam Ephraimitæ ipsi non parùm molestiæ accipiebant. Itaque de Amorrhæis, super quos manus Ephraimitarum aggravata, seu gravis facta sit, hæc sententia est intelligenda, etsi id disertim neque hebræa, neque textus noster exprimat; exprimit id tamen clarè versio Septuaginta : *Et aggravata est manus domus Joseph super Amorrhæum*. Porrò sat verisimile est nunquam Danitas potuisse Amorrhæis prævalere; ob id necesse fuisse ut ab Ephraimitis debellarentur.

VERS. 56. — FUIT AUTEM TERMINUS AMORRHÆI AB ASCENSU SCORPIONIS, quasi dicat : Mirum non est tam difficulter et nonnisi longo post tempore potuisse debellari Amorrhæos; fuerunt enim longè latèque per Chananzæam sparsi, sed imprimis versùs terminos illos otus Cha-

nanææ australes, ita ut iidem fuerint totius Chananzææ termini, et habitationis ipsorum Amorrhæorum; siquidem Num. 34, extremi ad austrum Chananzææ et terræ promissæ termini v. 4, describuntur per ascensum Scorpionis, ubi quid per ascensum Scorpionis intelligi debeat fusiùs diximus. Similiter sors tribus Juda, quæ extrema fuit versùs austrum et terræ australis terminos Josue 13, v. 3, describitur per ascensum Scorpionis, ut proinde et hi Amorrhæi extremos illos ad austrum Chananzææ terminos incoluisse dici debeant.

PETRA ET SUPERIORA LOCA. Scilicet eorum terminos existerunt. In Hebræo paulò clarior, ut Septuaginta, Pagninus, Tigurini, Cajetanus vertunt : *A Petrà et supra*. Porrò petra, quæ hebraicè *Selah* dicitur, quæ vox idem quod apud nos petra sonat, urbs erat in montibus et iisdem extremis finibus Chananzææ ad austrum, cujus item mentionem facit Josephus Flavius libro 5 Antiq. cap. 2, ubi eam Amalecitarum urbem fuisse dicit, et Hieronymus in Locis hebraicis, qui illam ponit in terrâ Edom, (si tamen de hac ibi sermo), uti et Procopius hic, verùm Amalecitarum sub Idumæis censi possunt, utpote ab eodem Esau oriundi, licet diversum populum ab Idumæis conflârint, in Idumææ tamen confinio. Et fortè hic Petra

CAPUT II.

1. Ascenditque angelus Domini de Galgalis ad locum Flentium, et ait : Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram non quâ juravi patribus vestris, et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum,

2. Ita duntaxat ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ hujus, sed aras eorum subverteretis; et nolistis audire vocem meam. Cur hoc fecistis?

3. Quomobrem nolui delere eos à facie vestrà, ut habeatis hostes, et dii eorum sint vobis in ruinam.

4. Cùmque loqueretur angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, elevaverunt ipsi vocem suam, et fleverunt.

5. Et vocatum est nomen loci illius locus S. VIII.

non alia est quàm Senna Num. 34, v. 4, vel Sina Josue 15, v. 5. Nam et Senna Petrarum nomen esse testis est Hieronymus in Locis hebraicis. De eadem urbe Petrà intelligi potest Isaias cap. 42, v. 11; nam et Hieronymus ad eum Isaiæ locum dicit Petram Palæstinæ esse urbem nempe in Palæstinorum seu Judæorum et Amalecitarum confinio posita, et modò ab unis, modò ab aliis possessa, nunc uni, nunc alteri genti attribuitur. Fuit et alia Petra in Moabitide vel Madianitide regione cujus meminit Isaias cap. 16, v. 1, et Josephus Flavius libro 4 Antiq. cap. 4 et 7, à quâ Arabiæ Petrarum nomen factum est, quæ tamen apud Isaiam Petra deserti appellatur, utpote quæ erat in deserti seu vastæ illius solitudinis confinio, idemque ipsum manifestè indicatur à Josepho supra cap. 4. Porrò quod hic additur : *Et superiora loca*, vel, ut in Hebræo esse dixi, à Petrà et supra, significatur non tantùm Amorrhæos ad ipsam urbem Petram pertigisse, sed etiam urbem Petram subinde incoluisse, sed etiam ulterius versùs montium istorum australium culminâ habitationem suam protulisse. Et de hoc Amorrhæo in montibus habitante intelligendus Deuter. locus, cap. 1, v. 41, qui est idem ille, qui Chananzæam habitans in monte dicitur Num. 14, v. ult.

CHAPITRE II.

1. Cette condescendance que les Israélites eurent pour les Chananéens contre l'ordre de Dieu les réduisit bientôt à une extrême misère, en sorte qu'ils s'assemblerent pour chercher les moyens de se délivrer des maux dont ils étaient accablés. Alors l'ange du Seigneur vint de Galgala où ils avaient renouvelé l'alliance avec le Seigneur, au lieu où ils étaient assemblés, qui fut depuis appelé le lieu des Pleurants; et parlant en la personne de Dieu même, il dit : Je vous ai tirés de l'Égypte, je vous ai fait entrer dans la terre que j'avais juré de donner à vos pères, et je vous ai promis de garder à jamais l'alliance que j'avais faite avec vous.

2. Mais à condition que vous ne feriez point d'alliance avec les habitants du pays de Chanaan, et que vous renverseriez leurs autels; et cependant vous n'avez point voulu écouter ma voix. Pourquoi avez-vous agi de la sorte?

3. C'est pour cette raison que je n'ai point voulu exterminer ces peuples devant vous, en sorte que vous les ayez pour ennemis, et que leurs dieux, que vous avez épargnés, vous soient un sujet de ruine en vous portant à les adorer.

4. Lorsque l'ange du Seigneur disait ces

cus fientium sive lacrymarum; immobilaveruntque illi hostias Domino.

6. Dimisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israël unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam.

7. Servierunt Domino cunctis diebus ejus, et seniorum qui longo post eum vixerunt tempore et noverant omnia opera Domini quae fecerat cum Israël.

8. Mortuus est autem Josue filius Nun, famulus Domini, centum et decem annorum;

9. Et sepelierunt eum in finibus possessionis suae in Thammath-Sare in monte Ephraïm, à septentrionali plagâ montis Gaas.

10. Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos, et surrexerunt alii qui non noverant Dominum et opera quae fecerat cum Israël.

11. Feceruntque filii Israël malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim;

12. Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terrâ Egypti, et secuti sunt deos alienos deosque populorum qui habitabant in circuitu eorum, et adoraverunt eos; et ad incedendam concitaverunt Dominum.

13. Dimittentes eum, et servientes Baal et Astaroth.

14. Iratusque Dominus contra Israël tradidit eos in manus diripientium, qui ceperunt eos, et vendiderunt hostibus qui habitabant per gyrum; nec poterant resistere adversariis suis;

15. Sed quodcumque pergere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est et juravit eis; et vehementer afflicti sunt.

16. Suscitavitque Dominus iudices qui liberarent eos de vastantium manibus; sed nec eos audire voluerunt;

17. Fornicantes cum diis alienis et

paroles à tous les enfans d'Israël, ils élevèrent leurs voix, et se mirent à pleurer.

5. C'est pourquoi ce même lieu fut appelé le lieu des Pleurants ou le lieu des Larmes; et ils y immolèrent des hosties au Seigneur.

6. Or, voici comment les Israélites tombèrent dans les désordres qui attirèrent sur eux la colère du Seigneur. Josué leur ayant partagé la terre de Chanaan, crut qu'il n'y avait plus rien à faire qu'à les envoyer en prendre possession: il renvoya donc le peuple; et les enfans d'Israël s'en allèrent chacun dans le pays qui leur était échu en partage pour s'en rendre maître, ce qu'ils firent;

7. Et ils servirent le Seigneur tout le temps de la vie de Josué et des anciens qui vécutent long-temps après lui, et qui savaient toutes les œuvres merveilleuses que le Seigneur avait faites en faveur d'Israël.

8. Cependant Josué, fils de Nun, serviteur du Seigneur, mourut âgé de cent dix ans;

9. Et on l'ensevelit dans l'héritage qui lui était échu à Thammath-Saré, sur la montagne d'Ephraïm, vers le septentrion du mont Gaas.

10. Toute la race de ces premiers hommes ayant donc été réunie à leurs pères, il s'en éleva d'autres à leur place qui ne connaissaient point le Seigneur et les merveilles qu'il avait faites en faveur d'Israël.

11. Alors les enfans d'Israël firent le mal à la vue du Seigneur, et servirent Baal;

12. Ils abandonnèrent le Seigneur, le Dieu de leurs pères, qui les avait tirés de l'Égypte, et servirent des dieux étrangers, les dieux des peuples qui demeuraient autour d'eux; ils les adorèrent, et excitèrent la colère du Seigneur.

13. L'ayant quitté pour servir Baal et Astaroth.

14. Le Seigneur étant donc en colère contre Israël les exposa en proie, et les livra entre les mains de leurs ennemis, qui les ayant pris les vendirent aux nations ennemies qui demeuraient autour d'eux, et ils ne purent résister à ceux qui les attaquaient;

15. Mais de quelque côté qu'ils allassent, la main du Seigneur était sur eux, comme le Seigneur leur avait dit, même avec serment; et ils tombèrent dans des misères extrêmes.

16. Dieu leur suscita des juges pour les délivrer des mains de ceux qui les opprimaient; mais ils ne voulurent pas seulement les écouter, ou ne les écoutèrent pas long-temps,

adorantes eos. Citò deseruerunt viam per quam ingressi fuerant patres eorum; et, audientes mandata Domini, omnia fecerè contraria.

18. Cumque Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flecebatur misericordiâ, et audiebat afflictorum gemitus, et liberabat eos de caede vastantium;

19. Postquam autem mortuus esset iudex, revertebantur, et multò faciebant preiora quàm fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, servientes eis et adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas et viam durissimam per quam ambulare consueverunt.

20. Iratusque est furor Domini in Israël, et ait: Quia irritum fecit gens ista pactum meum quod pepigeram cum patribus eorum, et vocem meam audire contempsit;

21. Et ego non delebo gentes quas dimisit Josue, et mortuus est;

22. Ut in ipsis experiar Israël utrùm custodiant viam Domini et ambulent in eâ, sicut custodierunt patres eorum, an non.

23. Dimisit ergo Dominus omnes nationes has; et citò subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ASCENDITIQUE ANGELES DOMINI DE GALGALIS AD LOCUM FLENTIUM. Queritur primò: Quis iste Angelus? Ridendos meo iudicio se proponunt Rabbini, qui Phineem Angelum hunc fuisse volunt; nec minùs risu explodenda eorum ratio, quia et alibi aiunt, ut Malach. 2, sacerdos Angelus Domini exercituum dicitur, et non congruit ut tantam multitudinem Angelus alloquatur. At verus Angelus censendus est, id enim Angeli vox sonat et exigit, neque ad metaphoras confugiendum, nisi voces propriè acceptæ absurdum sensum generent. Deum manifestè verum et propriè dictum Angelum indicat, imò Angelum Dei vicis et personam referentem ipsius ad multitudinem loquentis oratio, et beneficiorum exprobratio; in quem enim hominem cadant ista: *E duxi vos de Egypto, et introduxi in terram, pro quâ juravi*

17. Car ils se prostituèrent de nouveau aux dieux étrangers en les adorant. Ils abandonnèrent bientôt la voie par laquelle leurs pères avaient marché et qu'ils leur avaient annoncée; et, ayant entendu de leur bouche les ordonnances du Seigneur, ils firent tout le contraire.

18. Lorsque Dieu leur avait suscité des juges, qui tâchaient de les ramener au Seigneur, il se laissait fléchir à sa miséricorde pendant que ces juges vivaient; il écoutait les soupirs des affligés, et les délivrait de ceux qui les avaient pillés et qui en avaient fait un grand carnage;

19. Mais après que ces juges étaient morts, ils retournaient aussitôt dans leurs péchés, et faisaient des actions encore plus criminelles que leurs pères, en suivant des dieux étrangers, en les servant et en les adorant. Ils ne revenaient point des égarements de leurs cœurs, ni de la voie très-dure et très-impie par laquelle ils avaient accoutumé de marcher.

20. La fureur du Seigneur s'alluma donc contre Israël, et il dit: Puisque ce peuple a violé l'alliance que j'avais faite avec ses pères, et qu'il a négligé d'entendre ma voix, je n'exterminerai point aussi les nations que Josué a laissées lorsqu'il est mort.

22. Afin que j'éprouve par là si les enfans d'Israël gardent ou ne gardent pas la voie du Seigneur, et s'ils y marchent comme leurs pères y ont marché.

23. C'est pour cette raison que le Seigneur laissa subsister toutes ces nations, qu'il ne voulait point les détruire en peu de temps, et qu'il ne les livra point entre les mains de Josué.

patribus vestris, et pollicitus sum? etc. Et rursum: *Quamobrem nolui delere eos à facie vestrà,* etc. An fortè in Phinees potestate fuit eos delere? Neque verò dici potest eum ut Prophetam Dei verba ad populum retulisse; cum enim ad eum modum loquuntur Prophete, nunquam id agunt quin illud præmittant: *Hec dicit Dominus,* quo significant se à Deo missos, seque non suâ, sed Dei auctoritate loqui. Maneat ergo certum hunc verum fuisse Angelum, imò eundem fuisse Angelum, qui Josue apparens, dixit se esse principem exercitûs Domini, Josue 5, ut quæ vox dicitur declarabunt, atque adeò Michaellem Archangelum fuisse.

Queritur secundò: Cur hic Angelus de Galgalis ascendisse dicatur, et non potius è caelo venisse? — Respondent aliqui idèò dici ascendisse, vel venisse de Galgalis, quòd cum appa-

rere cepit Angelus Israelitis, videretur ex ea regione, ubi erant Galgala ad eos accedere. At hoc etsi verum sit, nullo modo tamen satisfacit; quæritur enim cur ex eo loco potius visus sit ad eos accedere, quam vel è culo, vel ex alio quolibet loco? Vera igitur ea fuit ratio, ut eis revocaret memoriam apparitionis factæ Josue in Galgala paulò post Jordanis transitum, Josue 5, et beneficii tunc accepti, seu auxilii in bellis contra Chananeos gerendis promissi; cui beneficio cum valde malè respondissent Israelite ignavia et scordia sua, meritò ex eo loco potius quam ex alio visus est prodire hic Angelus. Promiserat sanè hic Angelus Josue et Israelitis suam, cæterorumque Angelorum, quibus præsidebat opem in delendis et exterminandis Chananeis, seque ad hæc bella conficienda ducem eis et comitem futurum; proinde nihil esse, quod extimescerent, atque adeò cum toto eo tempore, quo ea bella sub Josue gesta sunt, stativa Israelitarum castra essent in Galgalis, censebatur et in illis Angelus iste morari, sive ad tutelam et præsidium castrorum, sive ad opem suis temporibus Israelitis ferendam educto quasi suorum Angelorum in aciem exercitu. Finitis porrò bellis sub Josue, quandoquidem necdum confecta omnia contra Chananeos essent bella, sed opportuno tempore instauranda essent, meritò creditus est cum suo exercitu quasi ad eadem stativa rediisse, et semper in procinctu fuisse ad eosdem Israelitas juvandos juxta modum à Deo sibi præscriptum. È nullo igitur alio loco commodius advenire potuit, quam ex eo, ubi familià moratus, et etiamnum morari meritò credi poterat, maxime cum, ut dixi, ea res valeret ad pristinorum beneficiorum reificandam memoriam, et presentem Israelitarum ignaviam coarguendam, qui post tam luculentas divini auxilii promissiones, post mandata à Deo accepta de Chananeis delendis, planè contraria otio et ignavia soluti egerant.

Queritur tertio, ubinam fuerit locus ille Flentium. — Non dubium locum hunc per prolepsin hebraicè *Bochim* (quod flentes sonat) à Septuaginta *κλαυθμώνες*, à nostro interprete locum Flentium appellatum, videlicet à fletu illo, de quo paulò post v. 4, ut August. Theodoretus, alique annotarunt, et clarè indicatur hic v. 3. Verùm quod hic queritur, et admodum obscurum est, illud est, ubinam sit locus ille; Adrichomius in tribu Benjamin collocat locum hunc, quem Clauthmon nominat, juxta Galgala; sed id sine auctoritate et solido fun-

damento facit: ejus tamen fundamentum videtur esse, quòd Angelus iste è Galgalà ad hunc locum venerit, quasi verò necesse sit in vicinio esse locum, ad quem quis ex altero adventit. Silentem non pauci volunt, habetque sententia hæc argumenta non omninò levia; primò enim in eo loco sacrificatum legitur infra v. 5, sacrificia autem peragi non poterant, nisi eo in loco, ubi tabernaculum erat; erat autem per id tempus tabernaculum in Silo. Secundò quia, v. 4, dicitur Angelus hæc locutus ad omnes filios Israel: porrò agrè fingi potest omnes filios Israel congregatos fuisse in unum locum, vel congregari potuisse, nisi dicamus id Silente factum, quo in loco ter in anno festorum solemniù causà necesse erat singulos convenire. Moveret his argumentis, nisi ex Josepho et Septuaginta mihi suppeteret solidum fundamentum ad locum hunc alibi constitutum; præterquam quòd Silenti suum in posterum nomen mansisse, neque alio nomine quàm Silenti appellari constat. Itaque locum hunc cum Josepho horum locorum gnaro, juxta Jerosolymam constituo, qui ait sylvam fuisse, in qua, vel juxta quam David Jerosolymà egressus delituit, et à tergo Palestinos in valle Raphaim (quæ erat Jerosolymæ contigua) diffusos adorans est, postquam Deus illi signum pugne motanda erant, appellat interpretis noster pyros, alii moros volunt. Hanc igitur sylvam Josephus lib. 7 Antiq. c. 4, ait eam esse quæ Clauthmon est appellata. Verba Josephi sunt hæc: « Prophetavit pontifex in sylvis, quæ loca flentium appellata sunt continendum exercitum, » etc. Idem jam pridem ante Josephum suà versione indicant Septuaginta; nam 2 Reg. 5, v. 25, ubi idem pontificis afferunt oraculum, ipsi ad hunc modum reddiderunt: *Non ascendes in occursum eorum, recede ab eis, et accedes ad eos propè Clauthmona: et erit cum audieris vocem conclusionis à sylvà Clauthmonis, tunc, etc.* Codices alii pro *conclusionis*, habent *convulsionis*, planiore et commodiore sensu. At Psal. 85, v. 7, idem locus vocatur (nam vel sensu literali de eo agitur, vel certè ad eum alluditur, si eo psalmo agatur sensu literali de celestibus tabernaculis) *hæmeck habbacha*, à Septuaginta, *κλαυθμώνες*, Latinus interpres reddidit, *vallis lacrymarum*, Hieronymus ex Hebræo, *vallis fletus*.

Sed de hujus psalmi loco plura infra, 2 Reg. 5, v. 25. Itaque ex his habemus locum illum dictum Clauthmona sylvam, vel vallem, vel utrumque potius fuisse: item eam propè Jerusalem fuisse ultra vallem Raphaim, quam Josephus supra et Septuaginta 1 Paralip. 14, *valleni gigantum*, at hi 1 Reg. 5, *valleni Titanorum*, appellant. Erat igitur hæc sylvam, quemadmodum vallis Raphaim ab urbis Jerosolymitanæ parte occidua, à quâ parte etiam Palestinis, qui ad occidentem et mare erant, veniendum erat ut ad urbem accederent. Et verò, si vallis Raphaim Jerosolymæ ad occidentem erat à septentrionem in austrum longè latèque excurrens, quod non obscurè è cap. 15 et 18 Josue colligi potest; et Philistini hi urbem obsidebant facie ad eam obversa, erantque à Davide à tergo adoriendi, debuit ista sylvam etiam ad regionem urbi occidua esse. Porrò eane in tribu Juda fuerit, an in tribu Benjamin, an partim in unâ, partim in alterâ, non habeo certò definire. Valleni Raphaim in tribu fuisse Juda, sed ita ut sua extremitate tribum Benjamin attingeret, colligitur ex his quæ habentur Josue 15, v. 8, et 18, v. 16, ubi linea utramque tribum terminans ad extremitatem vallis Raphaim in occidentali urbis Jerosolymitanæ parte pervenit, tribum Benjamin ad septentrionem relinquens; inde verò in tribu Juda versùs Bethlehem ad meridiem excurrens. Quæ omnia fusiùs à nobis sen ad Josue 15, v. 8, seu in Onomastico dicta sunt in voce *Catas Titanorum*.

Neque est quod argumentis in contrarium pro Silente allatis multa respondeamus, postquam tam luculenta ad nostram opinionem comprobantur testimonia attulimus.

Dico tamen breviter ad primum, potuisse aliis locis quam Silente sacrificari, quando id Deum exposcere cognoscebatur. Sic Gedeon infra c. 6, v. 20, 26, 28, sacrificat non Silente, vel ante tabernaculum, sed juxta domum paternam, et cap. 15, v. 19, Manne, Samsonis pater, et 2 Reg. ult. et 1 Paralip. 21, David in arcà Ornam Jebusæ, et Elias 5 Reg. 18. Ita igitur hic cum Angelus Israelitas ad penitentiam et fletum impulsisset satis ipsi intellexerunt Deum esse propitiandum, idque ipsum in eo loco fieri Deum velle. Adde ante templum extractum sæpiù extra locum tabernaculi hoc modo sacrificatum Deo connivente et permittente; at non extracto templo. Sic Samuel et Saul extra eum locum sacrificasse leguntur; imò et Salomon quo tempore Deo gratus extitit, 5 Reg. 4, ubi et ratio illa affer-

tur, quòd necdum excitatum esset Deo templum.

Ad alterum respondeo et fateor rem esse obscuram, quâ occasione illuc omnes filii Israel confluerint (quod tamen intellige juxta modum à nobis infra, v. 4, assignandum); at satis est Deo non defuisse rationem, quâ omnes illos in eum unum locum cogeret; fuit una hæc ratio facillima, si postquam in Silo stato festo convenissent, jussert per Prophetam Deum hunc conventum indicit, Deum enim habere, quæ ipsis eo in loco diceret. Cur autem Deum locum istum ad eum conventum elegerit, et non potius id Silente perfecit, probabiles peti possunt rationes ex eo quòd is locus, ut diximus, in Jerosolymæ vicinâ et prospectu esset, ubi aliquando excitandum erat Deo templum; quò proinde totus populus sæpiù annis singulis cogendus esset; itaque loci istius aspectus, et loci nomen, quotiescumque Jerosolymæ conveniebant, revocabat populo in memoriam pristina beneficia, suum majorumque suorum in Deum ingratum animum, eosque impellebat, ut in Deum ingrati esse non pergerent, et, si quid hactenus peccatum esset, per fletum et penitentiam Deum sibi propitium facere starent; neque sat esse si Jerosolymæ in templo sua offerrent pro peccatis et delictis sacrificia ad eum finem, ut ea Deus ipsis remitteret, nisi animus penitentie et dolore admissorum tangeretur, cum sacrificia illa nullam vim haberent nisi ex opere operantis.

Queritur quartò: Quo tempore facta sit hæc ab Angelo reprehensio? Nonnulli, ut Abulensis, Tornielius, Sallianus volunt vivente Josue factam, qui videntur maxime ducti hæc ratione, quòd paulò post, v. 6, concionis dimisso et mors Josue recensetur, quasi ea sint hæc consecuta; nam id videtur ordo et series narrationis exigere. Neque verò satis apparet ratio, quâ ratione vel quo fine ea quæ ibi de dimissâ concione et morte Josue referuntur, intextantur, si hæc apparitio post mortem Josue contigerit. Alii, ut Procopius, Cajetanus, Serarius, censent post Josue mortem factam, in quam partem, licet nonnihil dubius etiam inclinat August., cum quibus et ego sentio; neque verò satis pervideo quâ ratione prior opinio solidè stabiliri possit. Idem omnes illi sentire debent, qui ea quæ cap. 1 relata sunt, volunt post mortem Josue contigisse; reprehensionem enim culpa, et ea quæ reprehensionem occasionem dederunt, præire debent. Probatur ergo posterior illa opinio, primò quia si

in culpâ fuissent Israelitæ vivo Josue, haud dubiè non siluisset, vel desisset eos de eâ re increpare suis illis postremis concionibus Josue, cum tamen in iis de hâc culpâ altum sit silentium: quinimò priore concione Josue 23. v. 8, dicit illos adhæsisse usque in diem illam Domino Deo suo, quod non videretur fuisse dicendum, si tam perspicuè divinum mandatum violasset. Rursùm quis credat posteriore illâ Josue concione, cum totus populus inclamaret, Josue ult. v. 24: *Domino Deo nostro serviemus, et obedientes erimus præceptis ejus*, Josue de hâc ipsorum inobedientiâ nihil dicitur, vel non increparum eos fuisse: imò quis credat Josue, qui divini honoris zelo fervebat, non tantùm non increparum fuisse, sed vel suo tempore permissurum fuisse, vel non curaturum ne Israelitæ in bellis instaurandis officio suo decedent, ne societatem cum Chananeis etiam sub tributo inirent, ne stare eorum aras permitterent, atque aded et in iis idola; quæ omnia tam gravibus verbis Deus fieri prohibuerat, tum alibi, tum imprimis Deuter. 7, toto passim capite, præsertim initio et fine?

Secundò quia multa sunt quæ videntur evincere non fuisse divinæ mentis, ut tam citò, vel vivo Josue Israelitæ bellum contra Chananeos instaurarent, eorumque reliquias extinguerent, siquidem hoc illis jampridem ante Deo prædixerat velle se hâc in re lentè procedi. Exodi 23, v. 29, 30: *Non ejiciam eos à facie tuâ anno uno, ne terra in solitudinem redigatur, et crescat contra te bestie. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augetis, et possideas terram*. Eadem ferè repetuntur Deuter. 7, v. 22: *Ipsæ (Deus scilicet) consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter: ne fortè multiplicentur contra te bestie terræ*. Quæ verba satis indicant non continuè gerenda fuisse in Chananeos bella, neque tam citò instauranda, sed expectandum donec sobole numerosâ auget essent, quæ in Chananeorum locum sufficere possent; idque ne agri cultorum inopiâ sylvescerent, et ferarum numerus cresceret; quam in rem plures expectandi fuerunt anni; neque decem, qui superfluerunt usque ad mortem Josue post confecta priora illa à Josue bella, satis esse poterunt, nedùm pauciora illo adhuc vivente, et tamen Torniellus Josue tantummodò triennium post sortitionem factam adscribit. Quòd si igitur, ut probamus, hoc ipsum divina voluntatis fuit, quid ex eâ re culpa in Israelitâ fuit, quid reprehensione dignum?

Rursùm hoc ipsum confirmatur ex Josue 13, ubi initio à Deo alloquente ipsum Josue recensentur regiones relicte, quæ necdum erant à Josue subactæ, post quæ Deus subjicit v. 6: *Ego sum qui delebo eos à facie filiorum Israel*, ac si dicat: Non tu, neque te vivo id fiet, sed ego id faciam cum tempus opportunum advenit; subdit autem ut relicta hâc curâ extinguendi Chananeorum reliquias, ipse Josue totam curam suam convertat ad divisionem partæ terræ Israelitarum tribus faciendam.

Præterea hoc ipsum indicat Josue priore illâ suâ ad populum paulò ante mortem concione, satis manifestè alludens ad ea quæ Deus futura locis paulò ante allatis significaverat, et indicans necdum ejus rei perficiendæ opportunum tempus ex Dei mente advenisse. Sic enim ille, Josue 23: *Ego sevi, et progressioris utatis sum; vosque cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnaverit: et nunc quæ sorte vobis dicitur terram, ab orientali parte Jordanis usque ad mare Magnum, multaque adspersæ sunt nationes? Dominus Deus vester disperdet eas et auferet à facie vestrà et possidebitis terram, sicut vobis pollicitus est; tantum confortamini et estote solliciti, ut custodiatis cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moysi, et non declinetis ab eis neque ad dexteram, neque ad sinistram; ne postquam intraveritis ad gentes, quæ inter vos future sunt, juretis in nomine deorum earum, et servialis eis, et adoretis illos; sed adheratis Domino Deo vestro, quod fecistis usque in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas et robustissimas, et nullus vobis resistere poterit. Unus è vobis persequetur hostium mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnavit, sicut pollicitus est. Quid si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhaerere, et cum eis miscere convivia, atque amicitias copulare, jam nunc scitote quòd Dominus Deus vester non eas delet ante faciem vestram, sed sint vobis in foream, ac laqueum, et offendiculum ex latere vestro, et sudes in oculis vestris, donec, etc.* Quæ omnia visum est afferre propterea quòd manifestè opinionem nostram confirmit: nam præterquam quòd perspicuè nullam adhuc indicet, vel supponat in Israelitis culpam, sed tantum in futurum præcaveat, quòd Chananeos delendos prædicit juxta id, quòd Deus pollicitus fuerat, si modò in divino cultu et mandatorum observatione perstent; quid illa sibi volunt postrema verba, ubi prædicit futurum, si ea fecerint.

quæ Angelus hic ab iis facta reprehendit, nempe amicitias et socius cum Chananeis inerat, futurum, inquam, ut Deus non delet Chananeos, eos alioqui deleturus? quæ omnia supponunt culpam necdum admissam: at hic Angelus post admissam culpam dicit: *Cur hæc fecistis? Quomobrem nobis delere eos à facie vestrà*. Item quòd ibi tantummodò futurum sub conditione prædicitur, nimirum ut postquam contra Dei præceptum amicitias cum iis gentibus copularint, Chananeæ inter eos superstites sint illis in foream et laqueum, hic jam absolute admissâ noxâ futurum asseratur: *Nobis delere eos à facie vestrà, ut habeatis hostes, et dii eorum sint vobis in ruinam*. Deinde peto ab iis qui in priore sunt sententiâ an ceteræ tribus Ephraim, Manasse, Zabulon, Aser, Nephthali, quæ capite præcedenti notantur de non deletis existis: quæ sorte Chananeorum reliquias, deberint id prestare antequam tribus Juda arma sumeret, hollanque cum Chananeis suis instauraret, an postea. Si ante, quomodò ergo tribus omnes communi consilio consulto pro pontificem Deo petierunt, quæ tribus prima ante ceteras bellum hoc sumptis in Chananeos armis instaurare inciperet, à Deoque responsum est à tribu Juda belli initium sumi debere? Sin postea, at tota illa oraculi captatio et belli à tribu Juda instauratio post Josue mortem facta est, ut disertè capitulis præcedentis initio habetur; ergo necesse est cæterorum culpam et ignaviam posterius tempore accidisse, nimirum postquam inchoato à tribu Juda bello jam animadverterant Deum bene cooptis favere. Præterea, esto ceteros omnes dicamus, vivente Josue in culpâ fuisse, an etiam et Josue et Calebum in parem culpam vocabimus? Quis credat Calebum tantùm in occupandâ eâ, quæ sibi addicta erat, possessione, cessaturum fuisse, si hanc Dei mentem esse intellexisset? Quis credat hanc ignaviam permissurum fuisse Josue, et non fuisse stimulatorum suos Israelitas, vel etiam exemplo præcurum, si scripsisset id ex Dei mente esse, potius quàm senectutem suam marcere otio pateretur? Denique cum hæc Chananeorum gentium dimissio, seu non exterminatio Josue adhuc vivente ipsi Josue infra, v. 21 hujus capituli adscribitur, si qua esset culpa, ea esset ipsius maximè Josue, quod tamen nemo asserat. Hæc ad nostræ opinionis confirmationem dicta sunt; argumento eorum qui sunt in contrariâ sententiâ respondeo ad v. 6.

Nota verò versionem Septuaginta in Roma-

no et Basiliensi codice aliquid addere, quod neque in nostrâ versione, neque in hebræo habetur; postquam enim dixerunt Angelum ascendisse in Clauthomam, addunt: *Et in Bethel, et ad domum Israel*; at ista Regius codex non habet. Et verò licet nonnullis videantur ista explicari posse vel ut idem Angelus sæpius variis in locis apparuerit, variasque urbes eadem monendo pervolarit, vel ut ad Bethel et domum Israel dicitur ascendisse, hoc est, ad Bethelitus et Israelitas; tamen hæc additio mihi nonnulli suspecta est, cum nihil tale in hebræo sit, et versio ista eodem modo loquatur de Bethel, et domo Israel, et cum eadem præpositione in, sicuti de Clauthomæ; neque ratio appareat cur hic Bethel ve Bethelithe præ cæteris nominentur, nisi fingamus eos maximè, et præ cæteris fuisse in culpâ. Deinde Angelum variis urbes eadem monendo adire quid necesse fuit, si in hoc loco Flentium jam omnes filii Israel aderant, et in nostro et hebræo textu versus quartus præ se fert? Denique videtur isti additio: obstat etiam apud Septuaginta versus quintus, ubi dicitur vocatum nomen loci Clauthomæ, vel, ut noster textus habet, locus Flentium; id enim de singulari aliquo loco dici manifestum est; at versio Septuaginta cum istâ additio: nonnulla plura loca nominat quibus omnibus id nomen impositum nullâ probabilitate quis asserat. Posset quidem dici à Septuaginta additum explicationis gratiâ, *ad domum Israel*, nimirum quæ in loco Flentium convenerat; at cetera minis videntur sincera.

EXCI VOS DE ÆGYPTO ET INTRODUXI IN TERRAM, PRO QUÀ JURAVI PATRIBUS VESTRIS. Hinc liquet Angelum illum tanquam Dei legatum et ipsius vice fungentem in ejusdem personâ loqui: etsi enim Moysi à Deo dictum esset Exodi 23: *Ecco ego mitam Angelum meum, qui præcedat te, et custodiat in viâ, et introducat in locum quem paravi*; et paulò post: *Præcedetque te Angelus meus, et introducet te ad Amorharum*, etc., nihilominus cum hæc omnia Angelus tanquam Dei minister, et illius nomine fecerit, ea causæ principali potius tribui debent: unde passim hoc sibi Deus nisi in Scripturâ tribuit, quòd de Ægypto eos eduxerit, in terraque Promissam introduxerit; multò verò magis illud juramentum factum Patriarchis uni Deo, non Angelo adscribi potest.

ET POLLICITES SEM UT NON FACEREM IBERITUM PACTUM MEUM VOBISICUM IN SEMPTERNUM. Hoc est, et pollicitus sum me non facturum irritum,

seu fœdus quod interam rescissurum. Itaque dicitur: *Pollicitus sum ut non facerem*, pro eo, quod nos barbarè dicemus: *Pollicitus sum quòd non facerem*. Patet id ex hebræo et græco Septuaginta.

VERS. 2. — *ITA DENTAKAT UT NON FERIRETIS FŒDUS CUM HABITATORIBUS TERRÆ HUIUS, SED ARAS EORUM SUBVERTERETIS.* Prohibitum istud fœdus, et quælibet cum Chananeis societas pluribus locis, Exodi 25, duobus versibus ultimis, Exodi 34, v. 12, 13, 16, Deuter. 7, v. 2, et seqq., Josue 25, v. 12. De aris subvertendis, consequenter et idolis, quæ in aris erant, in quo utroque peccatum hic ab Israelitis, habes etiam Exodi 25, v. 24, Exodi 34, v. 15, Dent. 7, v. 5, 25.

Quæri hic potest: Fuerint ergo tale fœdus validum, ita ut ex eo nata sit obligatio? Ratio dubii esse potest, quia de re illicita erat, et à Deo prohibita. Et verò, si tam multi laborent ut fœdus cum Gabaonitis Josue 9 initium et juramentum illis præstitum vindicent, quòd de re esset illicita, cum tamen si parati essent Dei cultum et Judaicam religionem amplecti, quantum major hic difficultatis oratio se objicit in hoc fœdere cum idololatriæ percussio, vel juramento huic fœderi addito, quod nullo modo licitum fuisse constat, esto fuerint pacta et juramenta licita cum Rahab meretricæ et Gabaonitis facta ob animum paratum suscipiendæ veræ religionis; hæc enim ratione vindicavimus illa pacta et juramenta, et ostendimus non fuisse de re illicita. Ex aliâ tamen parte si hæc fœdera cum Chananeis facta adhibito etiam, ut credi potest, et fieri solet, juramento, fuerint illicita, delinisset Angelus hic Israelitas urgere ad rescindendam hæc fœdera, et movenda rursùm arma ad Chananeorum reliquias delendas; imò, si verè Israelitas facti pœnitebat, debebant et ipsi hunc animum concipere, neque aliter poterat esse seriâ pœnitentiâ absque hoc animo, cum seriâ pœnitentiâ emendationis propositum et cessationem à re sub peccato mortifero illicitâ afferre debeat. Porrò hic nihil tale cernimus vel in Angelo, vel in Israelitis, et postea videmus ista fœdera sub tributo inconvulsè fuisse servata; neque de hæc re notam esse questionem, nisi sicuti Israelite accessit essent à Chananeis injuriâ, ut infra cap. 4. Quin et Salomonem legitimus suo tempore has omnes Chananeorum reliquias fecisse vel habuisse sibi tributarias, 5 Reg. 9, v. 20, 21, et 2 Paralip. 8, v. 7, 8. Fateor rem hanc mirum in modum perplexam esse; et qui fœ-

dus illud addito juramento cum Gabaonitis initium nullius obligationis fuisse censent, multò potiori ratione id de isto fœdere et juramento asserent; vix tamen adduci possum, ut credam hæc fœdera cum Chananeis inita nullam obligationem peperisse, quandoquidem ea quæ diximus, indicent et Scripturæ, et Angeli, et Israelitarum hunc fuisse sensum, fœdera hæc Israelitis obligasse. Dico ergo fœdera hæc juramento firmata et pacta fuisse in se illicita, executionem tamen et observationem eorundem fuisse licitam, atque adeò ex fœderibus illis natam esse obligationem ea servandi. Notandum igitur à Deo potuisse tribus modis prohiberi quamlibet cum Chananeis amicitiam et societatem: uno modo circa omnem contractum, prohibendo illis omnem cohabitationem et societatem; altero modo prohibendo contractum omnem istiusmodi societatis; tertio modo prohibendo etiam executionem istiusmodi contractus, ita ut non tantum contractus in se esset illicitus, sed etiam materia et objectum illius, supposito contractu. Dico igitur duobus prioribus modis fuisse prohibitam Israelitis cum Chananeis amicitiam et societatem; nihilominus tamen supposito fœdere debuisse servari, et Deum voluisse servari. Et verò manifestè patet hæc posse separari: non enim si contractus est illicitus, statim est irritus, nisi ipse contractus irritus à superiore reddatur, vel cadat super materiam illicitam; at utrumque hic supponimus neque irritos à Deo factos hujusmodi contractus, neque Deum prohibuisse eos servari supposito contractu. Et verò verisimile est Deum eos servari voluisse, sive ratione pactorum humanorum præcisè, sive ratione juramenti additi: ratione pactorum quidem, quia cum hæc pacta soleant ab hominibus inconvulsè servari, eaque nisi servarentur fides omnis humana corrueret, noluit Deus eo casu istorum pactorum executionem prohibere, propterea quòd illis gentibus ignota foret divina prohibitio, et esto Deus prohibuisset, ea tamen res non desineret apud homines turpem habere speciem; cum in omni violatione pacti humani posset divina in speciem prætexi prohibitio. Ratione juramenti, quia talis juramenti violatio apud illos ethnicos in gravem cædentes Dei reverentiam et ignominiam. Aliter res se habet quando res est in se mala, vel ita palam prohibita, ut omnibus de prohibitione constat. Quod de cæteris pactis dico, idem censeo de matrimonii cum his gentibus contractu; neque enim Samsonis conjugium, vel Salomonis cum

feminis alienigenis variis fuit perpetuus concubinatibus, unde et ille uxores appellantur. Et licet hujusmodi matrimonia dirimantur, uxoresque alienigenæ 1 Esdræ 9 et 10 abjiciantur, id non idèò fit, quòd istiusmodi matrimonia essent nulla, sed quòd in veteri lege ex justis causis permitteretur repudium: justissima autem repudii causa erat, si uxor alienigena ad religionem, Deique cultum converti nollet, multò magis si perversionis alterius conjugis periculum esset.

VERS. 5. — *QUANOBREM NOLUI DELERE EOS A FACIE VESTRA.* Hoc est, nolo delere, vel decrevi non delere in punishmentem admissi criminis.

UT HABERETIS HOSTES, ET IBI EORUM SINT VOTIS IN REQUIAM. Duo sunt hujus sententiæ membra: manifestum est autem aliter Deum se habuisse quoad prius, aliter quoad posterius; nam voluit Deus ut haberent hostes, à quibus exercerentur et affligerentur positivè et directè voluntate, voluntate tamen consequente supposito pacto; at non voluit positivè et directè posterius, sed indirectè tantum, et permissivè, quantum propter peccata reliquit illis occasiones quibus videbat illos pertrahendos in idololatriam, et statuit ruinam hanc et fœdum lapsum permittere, ex quo colligas illud, ut, diversam vim et habitudinem habere comparatum ad prius et posterius membrum; nam comparatum ad prius causam dicit, collatum verò ad posterius tantummodò consecutionem.

VERS. 4. — *AD OMNES FILIOS ISRAEL, HOC EST OMNES COMMODO, AD EUM MODUM, QUO OMNES DICEBANTUR FESTIS SOLEMNIBUS TER IN ANNO AD LOcum tabernaculi vel templi confluere, vel ad id teneri.* Porrò soli masculi ad id obligabantur, sive quòd feminis paulò longior peregrinatio solet gravior quam viris esse, sive quòd multis sæpè impedimentis domi detinerentur, vel physicis, ut puerperii lactationis, vel legalibus, ut fluxu et immunditiâ menstrui: quæ tamen nullo vel physico vel legali impedimento detinebantur, poterant si collubium illis esset, viros comitari. Adde feminis etiam pueros infra annum vigesimum, senes decrepitos, immundos graviores immunditiâ, quæ in illud tempus quo conveniendum erat, emundari non poterat, qui omnes poterunt tam à tabernaculi aditu, quam ab hoc indicto cætu abesse. Itaque omnes hic sunt quicumque in similibus conventibus adesse deberent et soleant.

VERS. 5. — *ET VOCATUR EST NOMEN LOCI ILLUS LOCUS FLENTIUM SIVE LACRYMARUM.* Vox hebræa, quæ huic loco dicitur nominis loco indita, sonat, ut dixi, *fientes*, concretè, eundem tamen locum *fletum* abstractè vocari nihil vetat, quemadmodum multi illud *κλαυθήματα* apud Josephum et Septuaginta explicant. Hinc et Hieronymus dicit: *Locus fletium, sive lacrymarum*; nam locus fletus et locus lacrymarum idem sunt, ob eandem causam et Psal. 83, v. 7, (quo in loco hand dubiè alluditur ad hunc locum, ut infra ostendam, 2 Reg. 5, v. 25), in hebræo habetur per abstractum, ubi et Septuaginta dicunt, *εἰς τὴν κλαυθὰ τοῦ κλαυθήματος*. Latinus autem interpres, in *valle lacrymarum*, at Hieronymus, in *valle fletus*. Porrò notandum hic cum à Septuaginta numero ante, v. 1, et alibi, semper hic locus numero singulari vocetur *κλαυθήματα*, hoc loco plurali numero ab isdem efferrè *κλαυθήματα*.

IMMOLARENTQUE IBI HOSTIAS DOMINO. De hostiis pro peccato accipit hæc Serarius hoster: at non facile id mihi persuasero? esto enim aliquando legamus divinâ dispensatione concessum, ut alibi quam in loco tabernaculi vel templi sacrificaretur, at nusquam legitimus, extra tabernaculum usurpatis hostiis pro peccato, sed vel holocausta vel pacificas victimas. Adde, ubicumque datur præceptum ne alibi quam in loco tabernaculi vel templi sacrificetur, utque illic immolandæ hostiæ afferantur Levit. 17, et Deut. 12, tantummodò mentio fit holocaustorum et pacificorum, de hostiis autem pro peccato, nullus est sermo, quòd periculum nullum esset, ne hoc in istis hostiis usurparetur ob particulares ceremonias in illis servandas, de quibus jam dicam. Denique non est mirum holocausta et pacifica extra locum tabernaculi potius immolari potuisse, quam hostias pro peccato; nam holocausta tota cremabantur, quod ubique fieri potuit saltem Dei dispensatione; pacificæ victimæ ubique edii poterant, dummodò locus non esset immundus, nec edentes immundi; at hostiæ pro peccato et delicto peculiarias illas habebant ceremonias, quæ extra templum nullo modo fieri poterant, siquidem primò præire debebat peccati vel delicti apud sacerdotem confessio, ut Levit. 6, v. 4 docuimus, idque eo fine ut sacerdos intelligeret, peccatumne esset an delictum, et pro delicti gravitate hostiæ conveniens pretium injungeret; at in holocaustis et pacificis res tota erit posita in offerentis libertate. Secundò carnes hostiæ pro peccato à solis

sacerdotibus, et nusquam alibi quam in atrio saneto edi poterant; ergo nec alibi immolari. Hæc itaque de holocaustis et pacificis victimis intelligo. Neque obstat quòd hæc victimæ referrentur ad Deum sibi propitiandum, et peccati aliquam satisfactionem; quam in rem decretae erant hostiæ pro peccato. Fateor enim illas primario sine eò fuisse destinatas, et holocausta ad honorem Deo exhibendum ex fine primario et intrinseco, pacificæ verò ad aliquod impetrandum, vel gratias pro re impetratâ agendas eodem modo et simili fine fuisse destinata; at tamen ex fine secundario vel operantis potuisse et hæc ad peccati propitiandam referri. Sic enim et in caeremoniis illis quæ fiebant solemnè die Expiationis Levit. 16, quæ ad generalem totius populi expiationem referebantur, non solæ hostiæ pro peccato, sed etiam holocausta immolabantur. Ita in peccatorum expiatione cum hostiâ pro peccato præscribitur et holocaustum Levit. 5. versu 7. Num. 15. v. 24. Malim tamen hæc de holocaustis intelligi, quàm de pacificis victimis, tum quòd sæpè holocausta in Scripturâ legimus adhibita ad Deum propitiandum, non item pacificæ, tum quòd pacificæ ad epulas et hilaritatem referantur, quæ non conveniunt, ubi luctus et penitentia locum habere debent.

VERS. 6. — DIMISIT ERGO JOSUE POPULUM, ET ABIERUNT FILII ISRAEL INTOUSQUE IN POSSESSIONEM SUAM, UT OBTINERENT EAM. Qui præcedentia hujus capituli vivo Josue facta esse volunt, videntur sibi hæc faciliè cum præcedentibus connectere, quasi Scriptura velit peractio illo conventu in loco tentum, et Angeli apparitione ac increpatione Josue, qui ei cœtu interfuerat, populum ad sua remisit; et hanc connexionem videri manifestè innuere prima illa verba. At nobis, qui illa præcedentia mortem Josue secuta esse volumus, aiunt videri totam connexionem obstrere, inprimisque difficultatem facessere præterita illa: *Dimisit, abierunt*; deinde particulam illam, *ergo*; denique quia nisi sit hæc connexio, non videri quomodò hæc loco suo sint posita, et quo fine afferantur. Verum priusquam ad ista respondeam, eamque connexionem ostendam, demonstrandum mihi est eam quam ipsi afferunt connexionem nullo modo stare posse; id autem sic demonstrabo. Agit hic Scriptura de dimissione illâ factâ à Josue, quâ factâ sortitione singuli in suas sortes abierunt, possessiones suas adituri, ut manifestè indicant verba illa: *Abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obti-*

nerent eam; quæ satis indicant necdum eos possessionem, tunc cum dimissi sunt et abierunt, adivisse; at nequit ullo modo intelligi istam præcedentem Angeli apparitionem factam eo tempore, cum sortitio facta est, vel ante aditam possessionem; quomodò enim culpam poterant, quòd Chananeos in suis sortibus reliquissent, si necdum sortes et possessiones suas occupaverunt? et si qua culpa esset, quomodò hæc non maximè caderet in Josue, qui has Chananeorum reliquias non deleverat, et à bellis cessationem indixerat? Neque verò, qui contra nos sentiunt, admittent hanc Angeli apparitionem potuisse tunc fieri, cum et ipsi in postremos Josue annos eam rejiciant. Ex quibus colligo totam illam, quam assignant hujus sententiæ connexionem, corruere, et alterutrum sequi vel malè eos appariationem hanc Josue vivo factam adstruere propter istam connexionem, vel non rectè in posteriores ipsius annos illam rejicere, utpote quibus manifestè obstat hæc hujus versus verba, quæ indicant agi hic de dimissione populi ad adendum possessionem, sive, ut hebraea vox sonat לרשת, laresceth, *ad possidendum, ad hereditandum*; item et perspicue Septuaginta: *Et venit unusquisque ad possessionem suam, ad hereditandum eam.*

His præmissis, nunc ad ea veniendum, quæ in hac sententiâ nostræ opinioni, quâ constitutum præcedentem apparitionem mortuo Josue contigisse, difficultatem possunt facessere. Quo fine ista Scriptura hic intexta extra narrationis seriem partim ex antecedentibus, partim ex sequentibus peti debet. Dixerat Angelus fore ut quia Dei mandatum contempserant, aras et idola Chananeorum non exterminarent, eorum dii ipsi essent in ruinam, eos videlicet in idololatriam pertrahendo, quæ ex re ruinam et exitium sibi accerserent: non intendit Scriptura declarare quomodò reipsâ ita factum sit; quod ut faciat, aliàs rem repetit et declarat quando et quomodi in officio et divino cultu constantes Israelitæ permanserint, et quibus auxiliis id factum sit. Sensus itaque est: cum bellis confectis et factâ sortitione Josue unumquemque in suas sortes et possessiones dimisisset, illique possessiones adissent, constantes in Dei cultu permanserunt quomodi vixit Josue, qui eos auctoritate suâ in officio continebat, et rursum quomodi seniores illi vixerunt, qui admiranda Dei opera in educatione populi ex Ægypto viderant, cujusmodi erant Caleb, Elea-

zarus et nonnulli Levitæ, popululque exemplo, adhortationibus, auctoritate in Dei cultu forebant; at Josue mortuo et senioribus illis cum istis presidiiis et stimulis Israelitæ carebant, neque ea pietas in iis, qui ipsis succederant, vigeret, faciliè passi sunt se in idololatriam pertrahi, accedente præsertim illecebrâ istâ idololatrarum et idolorum intra fines suos relictorum, ex quo sibi ruinam illam et extremam perniciem, quam Angelus prædixerat, sibi accersiverunt. Quàm aptè tota illa de dimissione factâ à Josue et morte narratio sic explicata antecedentibus et consequentibus congruat, nemo non videt. Sed adhuc particula illa, *ergo*, et præterita illa, *dimisit, abierunt*, videntur nonnullam difficultatem facere. Verum notandum in Hebræo nullam talem esse particulam, sed particulam copulativam duntaxat, quæ sæpè vel redundat, vel pro, *autem*, ponitur, uti est subinde particula, *ergo*, in latinâ versione, vel aliâ valdè variam significationem habet. Sed retineamus per me licet particulam, *ergo*, vel sumamus eam pro, *autem*, sed præterita ista explicemus per plus quam perfectum, uti sæpè verti ex Hebræo, vel in nostro textu explicari desiderant, quem admodum et hic faciendum notant Emmanuel Sa et Vatablus, quod etiam versioni Septuaginta congruit, quæ per aoristos hæc exprimit; qui aoristi frequenter plus quam perfecti significationem habent. Itaque, *dimisit ergo*, idem est quòd, *dimiserat autem*; vel, factum est igitur, cum dimisisset Josue, in quâ explicatione liquet nihil violentum, nihil contortum esse, et nostræ opinioni atque explicationi nihil officere.

VERS. 9. — IN THAMNATHSARE. Paulò aliter hoc loco scribitur Thamnathsare in Hebræo, quàm aliis locis scribitur; alibi enim *thimnath serach* scribitur, hic commutatis posterioris vocibè literis *thimnath cheres*; sed de hæc re Josue 19. v. 50, diximus.

VERS. 10. — ET SUBREVERUNT ALII, QUI NON NOVERANT DOMINUM, ET OPERA QUÆ FECERAT CUM ISRAEL. In egressu, scilicet, ex Ægypto: et licet nonnulla etiam Dei admiranda opera in ipso terræ promissæ aditu facta sint, de quibus et illud dictum est Exodi 34, v. 10: *Signa faciam quæ nunquam visa sunt super terram, nec in ullis gentibus*, cujusmodi fuit alvei Jordanis arefactio, murorum Jericho per turbarum sonum dejecto, lapidum pluvia, quæ contereberent Chanaanæ, solis ad imperium Josue statio; longè tamen alia et numero plu-

ra, et admirabilitate majora in egressu ex Ægypto, vel paulò post ad montem Sinai facta sunt. Et quamquam hi posteriores tempore ea, quæ in terræ promissæ aditu facta erant speculativè nõssent, Deumque eorum auctorem, non tamen ea nõrant practicè, ut scilicet in Dei cultu ob id ferventiores existerent, vel divinis mandatis studiosius obsequerentur.

VERS. 15. — ET SERVIERUNT BAAL. Hebraice *Bahal*, quod nos *Baal, Beel, Bel*, mollitâ mediâ litterâ gutturali efferimus, unde et Belus. Plurale habet *Behalim*, quod supra v. 11, *Baalim* textus noster dicit. Hæc vox propriè sonat dominum, et subinde virum vel maritum, quia vir uxori dominatur. Hinc quisque aliquid habet vel possidet quoquo modo phrasi hebraicâ dicitur *reus rei Baal*, seu dominus. Hinc Gen. 37, v. 18, somniator *bahal bachalim* dicitur, hoc est, *dominus somniorum*. Exodi 24, v. 14, qui item habet dicitur *bahal debarim*, *dominus verborum*. 4 Reg. 1, v. 8, pilosus dicitur *bahal sehar*, *dominus pili*; Proverb. 1, versu 17, pennatus seu habens pennas dicitur, *bahal canaph*, *dominus pennæ*; cornutus Daniel 8, v. 6 et 20, dicitur, *bahal hakheranaim*, *dominus cornuum*; confederatus Nahum 5, v. 4, *bahal berith*, *dominus fœderis*; 2 Esdræ, 6, v. 18, juramento adstrictus dicitur, *bahal schebua*, *dominus juramenti*; 2 Reg. 1, v. 6, princeps equitum dicitur, *bahal happaraschim*, *dominus equitum*; Proverb. 25, v. 2, insatiabilis dicitur, *bahal nephesech*, *dominus animæ*, seu cupiditatis; Proverb. 22, v. 24, iracundus dicitur, *bahal aph*, *dominus nasi*, seu ira, quæ in naso residet: nisi quia mali hæc posteriora esse dicia per antiphrasim, ut dominus nasi vel ira sit, qui nasum et iram regere, eisque dominari non potest; dominus animæ, vel cupiditatis, qui animam suam et insatiabilem cupiditatem refrænare non potest. Hoc tamen posterius etsi quoad rem videatur verum, et à latinis auribus minus alienum, alterum tamen videtur hebraico idiotismo conformius. Hinc igitur Ethnici, Syri, Phœnices, Assyrii, Chaldaei, et his contermini, quos pro diis habebant appellabant Baalim, hoc est, dominos, vel cum addito aliquo, vel absolutè et sine addito, ut Baal cum addito sit is, qui alienus certæ rei habebatur dominus, seu ad certum aliquid beneficium impetrandum colebatur; tales sunt in Scripturâ *Beelzebub*, Deus Acaron, quod sonat, *Dominus muscarum*, ut qui ob infestationem muscarum colebatur, *Baalberit*, quod sonat *Deus fœderis*, infra c. 9, *Beelphegor*, *Deus*

turpitudinis, quem eundem et Priapum plerique censent. Baal verò absolutè et sine addito dicitur quasi absolutè dominus, quem apud Assyrios et Babylonios non alium fuisse censuerim quàm Belum illum, vel Saturnum, qui apud Assyrios primus regnasse scribitur, et in Scripturâ Nemrod appellatur, apud Tyrios et Phœnicos non alium quàm Jovem; nemo enim ita absolutè omnium dominus ab Ethnicis habitus est quàm Jupiter, et in particulari hunc Jovem apud Phœnicos *Beelsamen* dicitur, testis Philo Biblius et Eusebius, quæ vox lingua syriâ sonat *cæli dominum*, imò et lingua hebraicâ, nam *bahai schamain* cæli dominum significat. Item Baal hunc Phœnicum esse Jovem, cum et Pœni seu Carthaginenses qui tantummodò Phœnicum erat colonia Jovem maximè coluerint, apud quos et Augustinus quæst. 16 in hunc librum, testatur Jovem Baalsamen quasi, inquit, cæli dominum appellari. Et hunc passim in Scripturâ intelligi, cum Baal sine addito nominatur (præterquam apud Danielelem, apud quem Chaldeorum Belus intelligi debet), ex eo credo satis proclive sit suspicari, quòd Tyriis et Phœnicibus Hebræi essent contermini; unde et Josephus de Acha loquens, et ipsius Deo libro 9 Antiq. cap. 6, ita ait: *Iste Baal, inquit, Tyriorum Deus erat, quem Achabus in gratiam Ithobalis Tyriorum ac Sidoniorum regis socii sui coluit.* Porrò cum Baalim pluraliter in Scripturâ appellatur, intelligi possunt, ut ibi supra quæst. 16, Augustinus significat diversa ejusdem Baal seu Jovis simulacra, maximè cum à plerisque gentibus cum aliqua differentiâ, et novo epitheto atque appellatione additâ hic Jupiter coleretur, usque adeò ut apud Hesiodum trecenti Joves celebrentur; quanquam plurali numero Baalim nihil vetet etiam alios inferiores deos, qui Baal cum aliquo addito appellari solent, intelligi, quos et idem qui supra Hesiodus triginta nullia fuisse asserit. Porrò hi omnes à suis creatoribus falsò et impiè dicti sunt vel absolutè, vel cum addito domini, cum, id soli Deo vero conveniat, quem tamen in Scripturâ nunquam eginus Baal appellatum, propterea quòd ab Ethnicis passim ea appellatio falsis et superstitiosus diis inderetur, à quâ proinde tanquam à profanato et conspurcato nomine Deus abhorruit.

Nota verò hanc appellationem propriam esse idolorum et deorum masculinorum, quemadmodum et Astarthe propria fuit femineorum idolorum appellatio; nihilominus videri etiam

subinde hanc Baal appellationem tractam ad idola feminea: nam apud Diodorum Siculum et Eusebium quædam Baaltis et Beltis appellata legitur, et apud septuaginta Interpretes non rarò huic voci Baal additum articulum femininum legimus, ut Jerem. 2, v. 8, 23, 28, et c. 11, alibi quæ sepibus apud eundem prophetam, imò et hoc loco in codice Basileensi et Regio; quin et regius codex paulò ante, v. 11, cum voce pluralis numeri habet articulum femininum numeri singularis $\tau\eta$ *Baalit*, ubi reliqui codices habent articulum masculinum pluralem $\tau\alpha$; *Baalit*. Neque mirum appellationem hanc Baal etiam ad idola feminea trahi, cum et apud Græcos η *Θεά*, et apud Latinos vox, *Deus*, deabus accomodetur cum aliis, tum Veneri inprimis, sive quòd androgynam eam esse fingerent, sive sexus dubii; quam ob causam etiam eam in veste muliebri bartistam effingebant, eique viri in veste muliebri et mulieres in veste virili sacra faciebant: quâ de re vide apud Macrobius lib. 5 Saturn. cap. 8, et Gyraldus syntagm. 15. Sic et luna utriusque sexus ab ethnicis credita; unde et Lymus masculino genere aliquando appellatur.

ET ASTAROTH. *Astaroth* pluralis est à singulari *Astoreth* à Græcis et Latinis singulari Astarthen, plurali Asthartas dictas legimus. Est hæc quidem deabus communis appellatio; hæc tamen appellatione apud Phœnicos singularis dea censetur, quam Junonem esse, quæ Jovis uxor fuisse censetur, existimat quæst. 16 Augustinus, licet alii plures Venerem malint, Cicero lib. 5 de Naturâ deorum, Theophilus à Gyraldo syntagm. 15, in Astarte citatus, qui ait Astartem fuisse simulacrum Veneris, quæ colebatur à Sidoniis astri figurâ. Idem indicat Plautus in Mercatore; Philo Biblius: *Astartem Phœnicos Venerem esse dicunt.* Suidas: *Astarte apud Græcos Venus appellata.* Phavorinus: *Astarte statua Veneris.* Et ex recentioribus planè ita sentiunt Gyraldus supra, et Floridus Sabinus lectionum subscisarum lib. 2, cap. 7; Rhodiginus lib. 25 Antiq. lect. cap. 5, et infra citandus Mercerus, Forsterus, Kircherus. Plutarchus in Crasso de hæc Syrorum dea loquens (ut quidem eum citat Gyraldus, nam ego in Plutarcho non reperio) Venusne sit an Juno dubius est, nec rem definit: *Venus, inquit, seu Juno ab incolis dea nuncupata.* Lucianus in opusculo de Syriâ deâ lunam esse existimat: *Astartem verò ego opinor lunam esse; quem eo nomine redarguit Floridus Sabinus supra.* At nonnullos etiam censuisse lunam esse indicat Phavorinus his verbis:

Aut Astarte dea Luna est. Et verò Astartem aliquam, etsi non eam Phœnicum fortè, lunæ simulacrum fuisse ostendimus ad Gen. 14, v. 5, ubi de Astarte nonnulla diximus. Astartem peculiari honore et cultu apud Phœnicos et Sidonios habitam indicat Scriptura 3 Reg. 11, v. 5 et 25, ubi Astartem deam Sidoniorum dicit, et 4 Reg. 23, v. 15, dicitur Astaroth idolum Sidoniorum, hujusque deæ sanum ab Iliramo Tyriorum rege, qui Salomoni *ἐβγλεως* extitit, in urbe Tyri edificatum, auctor est Josephus libro primo contra Appionem. Idem de Astarte apud Sidonios cultâ habet Philo Biblius supra; Suidas: *Astarte Dea Sidoniorum*; Phavorinus post ea verba, quæ supra attulimus, mox subjicit: *Culta à Sidoniis*; Theophilus, Plutarchus supra, et indicat Cicero libro 5 de Naturâ deorum, dum eam facit ex Syriâ Tyroque natam; quo in loco dum varias refert Veneres, sic ait: *Quarta Syriâ Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidî impasse traditum est.* Et Lucianus supra: *Uni verò et aliud templum in Phœniciâ magnum, quod Sidonii habent, ut quidem ipsi dicunt, ipsius Astartes est.* Hinc passim ab auctoribus Astarte dea Syriâ appellatur, inprimisque ab Eliano, item Luciano supra, Apuleio libro 8 Metamorph., qui duo posteriores de hæc deâ pluscula habent. Quæ sit vocis hujus *Astarte* origo meritò dubitari potest. Passim Græci græcam originem venantur: Suidas ubi de Astarte post ea quæ superius verba attuli, subdit: *Qui ab astro cognomen fecerunt. Ipsi enim esse Luciferum fabulantur.* Phavorinus item in Astarte addit: *Astri simulacrum, ipsam astrum Lucifer, quod Venerem nuncupant.* Et paulò post: *Ab istâ voce astra fit Astrate, vel à voce ἀστράς, et per syncopen Astarte;* Etymologistes: *Astarte dea, nomen idoli est. Astri nimirum, quod est in celo signum, à quo forma denominatur habens nomen astri.* Et mox: *A voce astrum fit Astrate, et litterarum transpositione, Astarte.* Addit deinde et aliud etymon ab ἀστράς, quod sinistrum significat, quod multò minùs verisimilitudinis habet. Et tandem concludit: *Præces enim astrorum est dea hæc.* Verùm hi meo judicio oleum et operam perdiderunt, dum peregrinè et syriacè vocis à suâ lingua originem accersere nituntur: qui enim credat Syros illos, non dico paulò recentiores, sed præcos illos à Græcis suorum idolorum nomina mutatos? Rectius ergo Mercerus in additionibus ad Pagninum, Forsterus in Dictionario, Kircherus in latino-græco-hebraicis Concordantiis cum Rabbini

nonnullis, qui censent Astarte dictam ab hebræa et syriacâ voce; nempe *Aschtar*, quæ ovium gregem, maxime femellarum turgidas mammas ferentium, et agrorum mammas sugentium significat. Dictam verò Astartem deam volunt, quòd ejus simulacrum esse Veneris *ἡρακλειον* multinamule, vel potius *ἡρακλειον* grandinammia, quæ ad prolium fecunditatem apud Tyrios Sidoniosque coleretur; ut mirum non sit ex vicinè contagio tam facili hanc supersitiosam impietatem ad Israelitas hic, et Salomonem postea manasse.

VERS. 14. — *IRATESQUE DOMINUS TRADIDIT EOS*, etc. Illic est ultimus gradus calamitatis statûs republicæ Israëlita: primus quidem fuit divinum mandatorum neglectus Chanaanæis non exterminatis, arisque eorum non everis; secundus fuit extrema quedam impietas, neglectâ verâ religione, et admissio cultu idolorum; tertius extremæ calamitates, quæ neglectam religionem et impietatem solent sequi. Et hæc quidem omnia universim et in genere hoc capite referuntur; capitibus sequentibus defectiones à Deo Deique cultu particulares, et calamitates inde secutæ sigillatim recensentur.

IN MANUS DIRIPIENTUM QUI CEPERUNT EOS. In Hebræo et Septuaginta est: *In manus diripiendum, qui diriperunt eos*; vel: *In manus deprædantium, qui deprædatis sunt eos.* Intelligi autem deprædatis non tantum bona eorum, sed etiam homines ipsos in captivitate abducendo, ut mox etiam sequentia in versione nostrâ dicant.

ET VENDIDERUNT HOSTIBUS, QUI HABITABANT PER CYRUM. In Hebræo et Septuaginta est, et vendidit, quomodo etiam Augustinus legit, ut ad Deum iratum, de quo præcessit, videatur referri. Porrò vendere Deus dicitur quospiam inimicis suis idiotiam hebraico et familiarî Scripturæ phrasi, quam habes Deuter. 32, v. 5; Judith 7, v. 15; Psal. 45, v. 15; Isaie 50, v. 1; Joel. 5, v. 8, cum Deus quasi accepto pretio ita quempiam propter peccata hostium potestati tradit vel permittit, ut ab illis derisissimâ servitute opprimatur; solet enim traditio venditionem sequi tanquam effectus; itaque vendere metonymicè pro tradere ponitur. Fatendum tamen etiam hanc traditionem non esse veram et propriam, sed metaphoricam, quandoquidem ex parte Dei sola esset permissio, ut qui calamitatem et servitum hanc potuerit impedire; et reipsâ impedisset, nisi peccata id promeruisset; at propter illa statuerit eam permittere;

ex parte verò hostium ex simili metaphoricè venditione et traditione nullum acquireretur jus. Quocirca nihil necesse est hic de pretio in hæc venditione metaphoricè ab emptoribus, seu Israelitarum hostibus assignato quærere, maxime cum in Scripturâ venditionem istiusmodi fieri posse sine pretio significetur; ut Psal. 43: *Vendidisti populum tuum sine pretio. Et apud Isaiam: Gratia venndati estis*, quanquam et aliquid pretio simile hic notari possit, videlicet aliquâ operâ moraliter bonâ, quæ mercedem aliquam temporalem, seu prosperitatem aliquam in hac vitâ promererentur. Verùm Hieronymus venditionem hanc non ad Deum, sed ad hostes retulit, et quod verbo singulari in Hebræo effertur plurali extulit, siquidem etiam subinde in Hebræo verbum singulare pro plurali ponitur, cujus rei non pauca sunt exempla; unde etiam Pagninus hic hebræam vocem plurali numero vertit: *Et reddiderunt.*

Nec poterunt resistere adversariis suis. In Hebræo est: *Non potuerunt ultra stare coram inimicis suis.*

VERS. 15. — SED QUOCUMQUE PERGERE VOLUISSENT, hoc est, quidquid negotiorum aggredi voluissent. In Hebræo enim habetur: *In omni ad quod egrediebantur*; porro satis constat in Scripturâ per introitum et exitum, sive per ingressum et egressum intelligi qualibet negotia, seu privata quæ domi geruntur, seu publica quæ foris et extra domum. Itaque potissimè per egressum intelliguntur publica negotia, quæ omnia Dei Providentiâ propter peccata pessimè cedebant Israelitis.

MANUS DOMINI SUPER EOS ERAT, hoc est, Dei vindicta, seu vindex manus; id enim hæc locutionis formulâ significatur in Scripturâ. Significantiùs hæc sententia effertur in Hebræo et versione Septuaginta: *Manus Domini erat in eos in malum, vel, in mala*, ut habent Septuaginta.

SICUT LOCUTUS EST ET JURAVIT EIS, hoc est, sicut locutus fuerat, et juraverat; perfectum enim pro plus quam perfecto hic sumi debet. Alludit porro ad Levit. 26, et Deuter. 28, ubi hæc plæge et calamitates prænuntiantur Israelitis, si contingat eos à Dei cultu recedere. At in his locis nulla juramenti fit mentio; at ex hoc loco, et aliis similibus renuntiationibus non dubium est illud fuisse adhibitum.

VERS. 16. — SUSCITAVITQUE DOMINUS JUDICES, QUI LIBERARENT EOS DE YASTANTIUM MANIBUS. Vi-

delicet cum poenitudine ducti ad Deum reverterentur.

SED NEC EOS AUDIRE VOLEBUNT, constanter videlicet, ita ut ad idololatriam non reverterentur; siquidem ad tempus aliquod eos audisse, et morem gessisse indicant vs. 18 et 19, et ferè post judicum mortem tantummodò ad ingenium et impietatem rediisse. Ex hoc etiam versu colligas pios et fideles fuisse iudices, utpote qui populum ab impietate revocare studerent.

VERS. 17. — FORNICANTES, etc. Familiare hoc Scripturæ ut fornicationis nomine idololatriam intelligat, cujus rationem aliàs dedimus, quod idololatra cultum et amorem uni Deo debitum ad idola transferat ad eum modum, quo adultera à legitimo marito suum amorem et sui usuram ad adulterum transfert.

ET AUDIENTES MANDATA DOMINI ONIA FECÈRE CONTRARIA, hoc est, postquam audivissent, sive auditis mandatis Domini. Porro in Hebræo et Septuaginta non additur particula copulativa initio hujus sententiæ, sed neque illud: *Audientes mandata Domini*, ad sequentia refertur, sed ad præcedentia, hoc est, ad patres illos, qui dicuntur viam ingressi esse audientes præcepta Domini, sive ut hebraica græcæque vox sonat, *ad audiendum*, vel, *ad audirent.*

VERS. 19. — MULTO FACERANT PEJORA QUAM FECERANT PATRES EORUM. Qui scilicet sub prioribus iudicibus vixerant.

ET VIAM DURISSIMAM, PER QUAM ABRELIARE CONSECVERUNT. Viam duram vocat vitam pravam, et actiones quæ à duro corde proficiuntur, nempe cum nec beneficiis ad bonum quis flectitur, nec castigationibus emollitur.

VERS. 20. — QUIA IRRITUM FECIT GENS ISTA PACTUM MEUM, QUOD PEPIGERAM CUM PATRIBUS EORUM, ET VOCEM MEAM AUDIRE CONTEMPSIT, sive Chanaanæis præcedo, aras et idola eorum non evertendo, sive idola ipsa colendo; nam esto jam ante ob prius illud delictum statutum esset Deo non delere Chanaanæorum reliquias, novum tamen illud ipsum Dei decretum ob novum illud idololatriæ flagitium de novo confirmari addito fortè juramento. Dei etiam potest prius illud decretum non fuisse ita absolutum, quin si se seriò corripissent, et studiosè Deum coluissent, poterit tandem post duriora erga Deum obsequia abrogari, vel sanè aliter Israelitis consuli, sicuti etiam reipsâ postea non ob-

stante illâ idololatriâ factum est sub Davide et Salomone, ut licet non fuerint hi superstites Chanaanæi excisi, tamen, quoad eos qui intra fines ab Israelitis jam possessos habitabant, omnes ad Judicam religionem converterentur, et in servitute, ac sub tributo viverent, et sic ab illis nullum amplius superesset periculum; reliqui autem, qui ab Israelitis erant habitacione divisi, uti erant Tyrii, Sidonii, Palestini, vel vectigales fierent, vel propter opulentiam et potentiam regni Israelitici, ab illis metus in posterum nullus esset, si modò Israelitæ in officio permanerent.

VERS. 21. — QUAS DIMISIT JOSUE, ET MORTUUS EST. Hoc est, quas reliquit, et non exterminavit Josue quandiù vixit.

VERS. 22. — UT IN IPSIS EXPERIAT ISRAEL, UTRUM CUSTODIANT VIAM DOMINI, ET ABRELIENT IN EA, hoc est, ut per istos Chanaanæos à Josue dimissos experirer, et periculum facerent an Israelitæ futuri essent legibus meis obsequentes. Itaque *experiri* postum pro *experiri* per enallagen temporis. Deus autem experitur, et periculum facit, vel, ut hebræa et græca vox sonat, tentat utrum quis ex animo ipsum colat, ipsiusque mandatis morem gesturus sit, non quod ipse quid futurum sit, nesciat, sed quod eo modo se gerat, ac si nesciret, quomodo scilicet quâpiam se gereret, qui periclitari alterius virtutem et constantiam vellet. Et hæc videtur optima hujus tentationis et experimenti explicatio, licet SS. Patres paulò aliter hanc tentationem explicent, non quod se Deus gerat quasi volens cognoscere, sed quod tentet, vel ad modum tentantis se habeat, ut aliis seu virtus et constantia, seu levitas et inconstantia innolescat. Cur autem Deus hoc modo se gerat, non dubium est omnia ad Dei gloriam, et aliorum salutem referri, sive cum virtus sanctorum elucescit, quæ ex re multa ad divi-

CAPUT III.

1. Hæc sunt gentes quas Dominus dereliquit ut erudiret in eis Israellem et omnes qui non noverant bella Chanaanæorum,

2. Ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus et habere consuetudinem præliandi:

3. Quinque satrapas Philistinorum, omnemque Chanaanæum, et Sidonium, atque Hevæum qui habitabat in monte Libano, de monte Baal-Hermon usque ad introitum Emath.

nam gloriam fit accessio, eademque res ad aliorum exemplum proficit; sive cum aliorum improbitas et inconstantia se prodit, quam non permittit Deus vel illius occasionem præberet, nisi ex eâ re majus aliquid bonum ad suam etiam gloriam et aliorum bonum vellet elicere; idcirco gloriam enim punitione fit, ut vel illi postmodum ad Deum per penitentiam redeant, vel alii eorum exemplo et punitione proficiant, vel ut probi in bono constantiores fiant, vel denique ut saltem Dei justitia innolescat. Porro sententiam hanc ne referas ad illud: *Et ego non delebo*, quasi hujus non deletionis causa hic assignetur; causa enim illius meritoria assignata est v. 2 et 20, causa finalis v. 3; sed referenda sunt hæc ad verbum, *dimisit*; idcirco enim Deo volente Josue illas ad tempus Chanaanæorum reliquias dimisit illas, ut Deus periculum faceret an in suâ lege et cultu constantes Israelitæ permanerent, nec permittenter se Chanaanæorum contagio infici. Quanquam et alia hujusce rei finalis causa alibi afferatur, videlicet, ne loca illa cultorum inopiâ sylvescerent, et feris implerentur, Exodi 23, et Deuter. 7. Referenda autem ista esse ad illam Josue dimissionem, ita ut hic ejus dimissionis finalis causa afferatur, indicat manifestè versio Septuaginta, siquidem postquam dixerunt vers. præced.: *Quas reliquit Josue*, mox versus hoc sequenti repetit verbum alteri præcedenti synonymum: *Et dimisit ad tentandum, etc.*

VERS. 23. — DIMISIT ERGO DOMINUS OMNES NATIONES HAS, ET CITÒ SUBVERTERE NOLUIT, NEC TRADIDIT IN MANUS JOSUE. Explicata hæc præterita: *Dimisit, noluit, tradidit*, per plus quam perfecta, *dimiserat, noluerat, tradiderat*; agit enim de dimissione illâ non recente, sed quæ jamdiù præterierat.

CHAPITRE III.

1. Voici les noms des peuples que le Seigneur laissa vivre pour servir d'exercice et d'instruction aux Israélites, et à tous ceux qui ne connaissent point comment il fallait se conduire dans les guerres des Chanéens,

2. Afin que leurs enfants apprennent après eux à combattre contre leurs ennemis, et qu'ils s'accoutumassent à ces sortes de combats où l'on obtient la victoire par la protection de Dieu, et non par la valeur ou par la multitude des soldats.

3. Ces peuples furent les cinq princes des Philistins; car ceux de Gaza, d'Ascalon et d'As-